

GÜLMEZ, Abdurrahman “Behistun (Bisütun) Kitabesinin İslami Bakış Açısıyla Yorumlanması”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, IV/1, Haziran 2021, s. 64-80.

Makale Türü: İslam Tarih ve Sanatları Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.856516>

Geliş Tarihi / Received: 08 Ocak/January 2021
Online Yayın: 26 Haziran 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Nisan/April 2021
Published Online: 26 June 2021

Behistun (Bisütun) Kitabesinin İslami Bakış Açısıyla Yorumlanması

Abdurrahman GÜLMEZ^{1*}+

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi ABD, GÜMÜŞHANE.

* abdurrahman.gulmez609@gmail.com

+ ORCID: 0000-0002-7155-7047

Öz- Bu çalışma 2500 yıl önce Ahameniş İmparatoru olan şah Daryuş'un (M.Ö 522-486) emriyle yazılan Behistun kitabesinde geçen dinî değerlerin neredeyse tamamının İslamiyet'te olan önemli konularla birebir örtüştüğünü ve aynı amaçla yazıldığını ortaya koymak için kaleme alınmıştır. Eserde yalan, zulüm, kitabenin korunması için dua ve bedduanın yer alması, bazı kavimleri kâfir ilan etmesi, yapılan her işi Ahura Mazda'ya bağlaması Şah Daryuş'un dindar olduğunu ve hayatını da Ahura Mazda'nın kurallarına göre idame ettirdiğini ve bu kurallarında İslami değerlerle örtüştüğünü göstermektedir.

Kitabede önce tahlil edilen konuların geçtiği bendler verilmiş sonra Kuran-ı Kerim, İncil, Tevrat ve Avesta'da aynı konuların geçtiği ayetler verilmiştir. Bu makale İslami bir değer olan vakıfların devam edebilmesi amacıyla vakfiyelerde yer alan dua ve beddua etme âdetinin bu kitabe için de geçerli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kitabedeki konuları İslami değerler dikkate alınarak tahlil edilmesi kitabeyle farklı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler- Behistun, Şah Daryuş, İslamiyet, Vakıf.

Interpretation of Behistun (Bisütun) Inscription from an Islamic Perspective

Abstract- This study was written to reveal that almost all of the religious values in the Behistun inscription written by the order of Shah Daryush (550-330 BC), who was the Achaemenid Emperor 2500 years ago, correspond with the important subjects of Islam and were written for the same purpose. The inclusion of lies, cruelty, prayer and curse for the preservation of the inscription, declaring some tribes as unbelievers, tying all the work done to Ahura Mazda. show that it overlaps.

In the inscription, firstly, the bends in which the analyzed subjects are mentioned are given, and then the verses in which the same subjects are mentioned in the Quran, Bible, Torah and Avesta are given. In this article, it is seen that the custom of prayer and curse in the endowments in order to continue the foundations, which is an Islamic value, is also valid for this inscription. Therefore, it is thought that analyzing the subjects in the inscription by taking Islamic values into consideration will bring a different perspective to the inscription.

Keywords – Behistun, Shah Daryush, Islam, Foundation.

GİRİŞ

1.Kitabenin Tarihi

Persler, M.Ö. 6.yüzyılın ikinci yarısında, Med imparatorluğunun¹ egemenliği altında olup çoğunluğu İsfahan, Şiraz ve Yazd bölgesinde yaşıyorlardı. Medlerin zayıfladığı dönemde Persler Büyük Kiro ya da Büyük Kuruş önderliğinde Med'lere karşı birleştiler². Büyük Kuruş Med'lerle yapılan üç savaşta da yenildi. Ama Pasargat'ta yapılan dördüncü savaşta Pers kuvvetleri geri çekilmeye ve dağılmaya başlamışken şehirde kalan çocuklarını ve eşlerini görmeleri üzerine yeniden toplanıp Med kuvvetlerini yenilgiye uğrattılar. Mağlup olan Medler, Persler karşısında bir daha toplanamadı ve Persler büyük bir zafer kazandı³. Bu savaş M.Ö 550-549 yılları arasında yapılmıştır. Ahameniş devletinin(M.Ö 550-330) kurucusu Büyük Kuruş M.Ö 530 yılının yaz ayında öldükten sonra yerine Cambyses (Kembuciye) M.Ö 530-522, Berdiya (M.Ö 522)⁴ ve I. Daryuş⁵ (I. Darius)⁶ tahta geçmiştir. Şah Daryuş (M.Ö 522-486) yaklaşık 36 yıl kaldığı tahta, iç karışıklıklara son vermiş ve dışta büyük fetihler yaparak Ahameniş devletinin sınırlarını genişletmiştir⁷. Bu genişlemeyi Şah Daryuş'un emriyle yazılan Behistun kitabesinde kimlerle ve nasıl yapıldığını öğreniyoruz.

Ahemeniş devleti Babil (Eski Babil devleti M.Ö 1894-1595, Yeni Babil Krallığı M.Ö 626-539) ve Elam (M.Ö 3000-646) devletlerinin egemenlik sahası olan İran, Mezopotamya ve Anadolu'da kurulmuştur. Bunun en önemli sonucu ise kurulan her yeni devlet önceki devletten etkilendiği gibi Ahameniş devleti de Babil ve Elam medeniyetlerinden etkilenmiştir. Bunun en önemli göstergesi ise Behistun kitabesinin eski Farsça, Babilce ve Elamca olmak üzere üç dilde yazılmış olmasıdır.

Kitabenin yapımına M.Ö 521 başlanmış ve 519-520 yılları arasında da tamamlanmıştır. Kitabede Şah Daryuş'un 6 yardımcısının ismi de yazılıdır⁸. Kitabe ilk defa 1802 yılında 27 yaşındaki Alman dilbilimci Georg Friedrich Grotefend tarafından okundu. İlk okuduğu ise Taht-ı Cemşid'de ki iki sütunluk yazı ve Behistun kitabesidir. Ama kitabenin ana hatları kitabedeki üç dil olan eski Farsça, Babilce ve Elamca dillerinin 1857 yılında Rawlinson, Talbot, Oppert ve Hincks tarafından okunmasıyla anlaşılmuştur. Böylece hem kitabe hem de üç dilin alfabeti çözülmüştür.⁹

Bu kadim eser bölge için önemli bir nokta olan Behistun dağında bulunmaktadır. Bu yolu önemli kılan iki faktör, yolun ticari ve askeri güzergâh olarak kullanılmasıdır. Çünkü burası hem tarihî Horasan-

Şuş yolunun birleştiği noktanın kenarında hem de Hamedan ve Kirmanşah yolları üzerindedir¹⁰. Önemli olmasının bir diğer nedeni ise Kitabenin Şah Daryuş'un ağzından yazılmış olmasıdır. Kitabenin Behistun dağına kazınmasının en önemli nedeni ise orduların ve tüccarların yol geçiş güzergâhı üzerinde olup propagandasını yıllar yapacağı iyi bir stratejik noktadaydı. Eski çağlarda bu dağın ismi Farsça "Bağistane ve Begstane" olup "Tanrıların Yeri" anlamındadır. Kitabe 3 metre yüksekliğe ve 5,5 metre genişliğe sahiptir. Kitabede, Şah Daryuş Pers elbisesi giymiş ve Aşuri sakalı bırakmış şekilde resmedilmiştir. Kitabede esirler Şah Daryuş'a göre daha küçük yapılmıştır. Esirlerin boyu 1 m 17 cm, şah Daryuş'un boyu 1 m 72 cm olarak tasvir edilmiştir. Şah Daryuş'un arkasında okçu Vindeferenah ve Mızrakçı Guberveh (Guberyas) durmaktadır¹¹. (Gerşeviç, 1391, s.792-793) Silahlı bu 2 kişi Pers asilzadelerindedir¹². (Briant, 1381,s.199) Şah Daryuş sol elindeki yayı düşmanın göğsüne koymuştur. Onun arkasında esir edilen 8 kişi vardır. Bu esirlerin isimleri sırasıyla; Nediye Beyre, Ferevertiş, Mertiyeye, Çişne Toğme, Veh Yazdate, Arge ve Ferade'dir. Bu esirlerin elleri arkadan bağlı olup ipleri birbirine bağlanmıştır. Esirlerin en sonunda kişi ise sivri başlıklı sakalı (İskitli) Sekunğayı bulunmaktadır. Şah Daryuş sağ elini yukarı kaldırarak Ahura Mazda'yı işaret etmektedir¹³. Şah Daryuş'un sırt kısmının eni 4 cm, uzunluğu 15 cm; sakalının eni 13 cm, uzunluğu 18 cm'dir. Daryuş'un yayının eni 7 cm, uzunluğu 31 cm'dir. Daryuş'un arkasında duran okçunun (Kemandar) saçlarının uzunluğu 7 cm, eni 4 cm; yayının eni 9 cm, uzunluğu ise 30 cm'dir¹⁴.

Üç dilde yazılmış olan kitabenin Sol aşağı kısmı Babilce yazılmış olup 3 sütundur. Birinci sütunda 1-20 arası bendler, ikinci sütun 21-40 arası bendler, üçüncü sütun 41-69 arası bendler bulunmaktadır. Babil dilinde ise hem sol üst kısmında hem de onun tam karşısında iki sütun olup 69 bent'ten oluşmaktadır. Farsça kısmı ise kitabenin alt kısmında olup 5 sütundan oluşmaktadır. Birinci sütun 1-19, ikinci sütun 20-35, üçüncü sütun 36-50, dördüncü sütun 51-70, beşinci ise 71-75 arası bendleri (maddeleri) kapsamaktadır. Eski Farsça yazılan bu beş sütun 414 hattan ve 3600 kelimededen oluşmaktadır¹⁵. Kitabe eski Farsçadan günümüz Farsçasına 2005 (1384) tarihinde Daryuş Ekberzade ve Arzu Yehyi Nejad tarafından tercüme edildikten sonra tarafımızdan da Farsça'dan Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu konuda çalışmaların az olması yapılanların ise¹⁶ sadece kitabenin birkaç bendine atıfta bulunarak yapılması bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Kitabede, Şah Daryuş'un inancının Zerdüştilik¹⁷ olduğu Ahura Mazda'ya inandığı ve her şeyi onun yardımıyla yaptığı yazılmıştır.

¹ Med imparatorluğu M.Ö 699-549 yılları arasında İran, Afganistan, Belucistan ve Anadolu'yu egemenliğine almış ve beş hükümdar tahta geçmiştir. Diyaaku (M.Ö 699-647), Ferurtiş (M.Ö 646-625), Sittha (624-597), Huğeştire (M.Ö 624-585), Kiyakser(İğtu vigo) (M.Ö 584-549) Med imparatorluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ilya Gershevitch, Tariğ İran Dore Mad, Çev. Behram Şalgoni, Çap dovum, 1390, Tahran

² Pierre Briant, Briant, Pierre, *Ahemeniş imparatorluğu*, Cilt 1,Çev. Nahid Fruğan, (Tahran: Ferzun Ruz Yayınları, 1381), 49-50

³ *Polyanu's stratagems of War*, Çev. Richard Shepherd (London: Printed For George Nicol, Bookseller To His Majesty Pall- Mall, 1981), 264

⁴ Büyük Kuruş, Kembuciye ve Berdiya'nın dönemlerine ayrıntılı bilgi için bkz: Pierre Briant, Briant, Pierre, *Ahemeniş imparatorluğu*, Cilt 1, (Çev. Nahid Fruğan), Tahran: Ferzun Ruz Yayınları, 1381, s. 21-91

⁵ Şah Daryuş, Viştasp'ın oğlu Ahameniş imparatorlunun üçüncü kralıdır. Eğer ki Berdiya'da (7 ay tahta kalmıştır) sayılırsa Şah Daryuş dördüncü kraldır. Şah Daryuş yedi Pers ailesinin gücünü arakasına alarak Guimat-ı Muğ yani yalancı Berdiya'yı öldürerek tahta oturdu. Onun döneminde Ahameniş imparatorluğu en kudretli dönemini yaşadı ve devletin sınırlarını Mısır, İran, Anadolu, Kafkasya, Afganistan ve orta Asya'ya kadar genişletmiştir. M.Ö 486 yılında ölünce yerine 34 yaşındaki oğlu Guşyarşah tahta geçti. (Hasan Pirna, Abbas İkbâl Aştıyani, Keyvan Mehr Ayin, Tariğ Kamil İran, Tahran, Neşr Vaşkan, 1389, s. 100-111)

⁶ İsimler İngilizce değil, Farsça okunuşuyla verilmiştir.

⁷ İlya Gerşevic, *Ahemenişiler Dönemi İran Tarihi*, Çev. Murtezi Sakıbför (Tahran: Gülşen Yayınları1391), s.28

⁸ Ahmed Tefzili, *İslam Öncesi İran Edebiyat Tarihi* (Tahran: Soğen Yayın evi 1376), 25-26

⁹ Walter Hinz, Daryuş ve İranyan, Çev. Perviz Recebi, (Tahran, Neşr Mahi 1392) 27-33

¹⁰ Cengiz Muvlevi, *Eski Fars Dili Rehber*, (Tahran: Mehr Namek 1384), 2

¹¹ Gerşeviç, *Ahemenişiler Dönemi İran Tarihi*, 792-793

¹² Briant, 1381, Cilt 1,s.199

¹³ Gerşeviç, *Ahemenişiler Dönemi İran Tarihi*,792-793

¹⁴ Melihe Mehdi Abadi, *Seng Nigare Daryuş Der Bisütun ve Murmethayi Hengam Seğt An*, Pejuheşgahe Ulum Ensani Ve Mütéalate Ferhengi, 27/40-41, (1385), 7-8

¹⁵Daryuş Ekberzade-Arzu Yahyanejad, *Ketibe Bisütun* (Tahran: Ğane Ferhiğtegan Hünerhayi Sünneti 1384), 25-26.

¹⁶ Bknz. Duygu Narçin, Akhaimenid Dönemi Siyasi Tarihinin Kallias Barış'na Kadar Değerlendirilmesi: M.Ö.550-449, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, 2019

¹⁷ Zerdüş'tün hayatı hakkında bilgi çok azdır. Olan bilgileri ise Denkart'ın yedinci kitabında ve Avesta'daki Gatha kısmındaki ilahilerde görmekteyiz. Zerdüş'tün kullandığı dile bakılırsa doğu Arya kabilelerindedir. Kesin bir tarih olmamakla birlikte M.Ö 1000 ve 600 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Zerdüş kendisi din adamıdır. Zao'tar ve ilahileri şiirleştirme ve dualaştırmada büyük bir beceriye sahiptir. Bazı araştırmacılar Zerdüş'tün emriyle, kendinden geçtiğinde ruhunun uzay seyahatine çıktığını ve

Buna bağlı olarak kitabede üzerinde durulacak iki konu bulunmaktadır. Birincisi Şah Daryuş'un Ahura Mazda'dan yardım isteği, ikincisi ise eserin korunması için Şah Daryuş'un yazdığı kısımlardır.

2.behistun kitabesine ahlaki değerler açısından genel bir bakış

Hz. Âdem'den bu yana insanlar peygamberlerin getirdikleri dinlerin kurallarına sadık kalmaya çalışılmış, yapılan her şeyi kendilerine bir yaratıcının yaptırdığına ya da yaratıcının kendilerine yardım ettiğine inanmışlardır. Tek olan yaratıcının isimleri milletlere, uygarlıklara ve coğrafyalara göre farklılık arz etmiştir. Türkler Göktengri, Araplar Allah, Fars ve Kürtler Xuda, İngilizler God, İsveçliler Gud, Zazalar Haoma¹⁸ Batı Afrika halkları ise Amma, Ngeva, Mavu, Olorun, Çukvu isimleriyle tek olan yaratıcıya seslenirlerdi¹⁹.Tanrının gönderdiği peygamberlerin hepsi tek olan tanrıya inanılması gerektiğini ve sadece ondan yardım istenilebileceğini söylemişlerdir. İnsan doğasında sürekli bir yaratıcıya bağlı olma ve inanma hissi vardır. İnsanlar kimi zaman somut bir varlığa (putlar) kimi zaman doğaüstü güçlere ve varlıklara (Şimşek, Güneş, Cinler, Periler...vb) kimi zaman da görülmeyen ama her yerde olan Allah'a inanmış, ona kurbanlar adamış ve ondan yardım istemişlerdir. Bu inanç Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet ve Zerdüştlük dinlerinde de bulunmaktadır. Milletler, devletler, krallar, şahlar, sultanlar da bu itikatta olup tek olan yaratıcıdan yardım istemişlerdir. Gelen bu yardımlar kimi zaman peygamberleri ve halkları zulümden kurtarmış kimi zaman da kralların savaş kazanmasına yardım etmiştir.

Örneğin Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit'te yaratıcı Rabbin, Yahudilere yardım ederek onları Mısır'dan çıkarılışını ve Firavun'un elinden kurtarılışını şöyle anlatır:

"İlerde oğullarınız size, Bunun anlamı ne? diye sorduklarında, Rab bizi güçlü eliyle Mısır'dan, köle olduğumuz ülkeden çıkardı" diye yanılırsınız."²⁰ *"Bu uygulama elinizde bir belirti ve alınızda bir anma işareti olacaktır; Rabbin bizi Mısır'dan güçlü eliyle çıkardığını anımsatacak."*²¹ *"Musa'yla İsraililer Rab'be şu ezgiyi söylediler: Ezgiler sunacağım Rab'be, Çünkü yüceldikçe yüceldi; Atları da, atlıları da denize döktü."*²² *"Rab gücüm ve ezgidir, O kurtardı beni. O'dur Tanrım, Övgüler sunacağım O'na. O'dur babamın Tanrısı, Yücelteceğim O'nu."*²³

Aynı şekilde Hristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil'de de tek yaratıcının yardımı şöyle anlatılır:

*"Şakirtler de gidip her yerde bu haberi yaydılar. Rab onlara yardım etti; kelâmı vazettiklerinde onları alâmetlerle tasdik etti."*²⁴ *"Semavi Babamı yardıma çağırabileceğimi bilmiyor musun? İstesem bana on iki tümendenden fazla melek gönderir."*²⁵ *"Meryem de şöyle dedi: Bütün kalbimle Rabbe hamdedirim. Yüreğim sevinçle doludur, çünkü Allah Kurtarıcımdır. O, benim gibi önemsiz bir kuluna ilgi gösterdi. Artık her çağda insanlar beni mübarek sayacak, çünkü kâdir Allah benim için azametli işler yaptı. O'nun adı mukaddestir. O'na hürmet edenlere nesiller boyunca merhamet eder. Büyük kudretle muazzam işler yaptı. Mağrurları perişan etti. Hükümdarları tahtlarından indirdi, sıradan insanları ise yükseltti. Açları nimetlerle doyurdu.*

Tanrıların davranışlarını, hikmetlerini (gizliliklerini) gözleyerek her şeyi oradan algılayıp idrak ettiğini söylerler (bknz. Zerdüş Avesta Bölümler, Çev. Eshat Ayata S.29, 2011, İstanbul).

¹⁸ Zerdüş Avesta Bölümler, çev. Eshat Ayata,(İstanbul: Kora Yayınları 2011), 12

¹⁹ Mariasusai Dhavamony, "Dinlerde Tanrı Anlayışı", çev. Fuat Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c.12, sayı: 22, Amasya, 2010, s.197

²⁰ Tevrat Çıkış 13:14

²¹ Tevrat Çıkış 13: 16

²² Tevrat Çıkış 15: 1

*Zenginleri ise eli boş çevirdi. Kendisine kulluk eden İsrailoğullarına yardım etti. Merhamet etmeyi unutmadı."*²⁶

İslamiyet ve Zerdüştlükte yaratıcının yardımı, iman-tevekkül ve eski dönemlerden kalan eserlere sahip çıkma açısından benzerlikler göstermektedir ki bu benzerlikler aşağıda verilmiştir. Bunun en bariz örneği yukarıda da bahsi geçen Zerdüştlük inancına sahip olan Ahemeniş kralı Şah Daryuş'un emir vererek yaptırdığı Behistun kitabesinde görülmektedir. Kitabede yalan, zulüm, tevekkül ve yardım gibi konular üzerinde durulmuştur. Kitabede Şah Daryuş'un dindar biri olduğunu, Zerdüştlük tanrısı Ahura Mazda'nın kendisine şahılgı verdiğini ve onun sayesinde şah olduğunu Şah Daryuş kitabenin birçok yerinde belirtmiştir. Şah Daryuş'un dindarlığını 76 bent'ten oluşan kitabede Ahura Mazda isminin 75 defa geçmesinden anlıyoruz. Daryuş'un Ahura Mazda'ya olan inancının İslamiyet'teki tevekkül ve iman gibi olduğunu görüyoruz. Çünkü Şah Daryuş Ahura Mazda'ya iman etmiş ve yaptığı fetihlerde başarılı olmasını Ahura Mazda'ya bağlamıştır. Bu bağlılık kitabenin birinci sütununda şöyle yer almaktadır:

*"5.Şah Daryuş dedi: Ben Ahura Mazda'nın isteğiyle şahım. Ahura Mazda bana şahılgı verdi. 6. Şah Daryuş dedi: O ülkeler ki Ahura Mazda'nın yardımıyla benim oldu, ben onların şahı oldum. Pers, Elam, Babil, Aşur, Arap, Mudray, Deniz Halkı, Lidya, İyonya, Med, Ermenistan, Kapadokya, Part, Zreng, Herat, Harezem, Bağter (Belh), Seğd, Gendare, Seka, Setguş, Reğç ve Mekran, toplam 23 ülke. 7.Şah Daryuş dedi: Bu ülkeler ki benim oldu. Ahura Mazda'nın yardımıyla (isteğiyle) onlar benim kullarım oldular. Bana vergi verdiler. Ben Onlara her ne söylediysem, gece-gündüz yaptılar."*²⁷

Ahura Mazda'nın Şah Daryuş'a yardımına karşı, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde de Allah'ın yardımı anlatılır. Çünkü Hz. Muhammed'in (s.a.s) peygamber olarak gelmesiyle kendisine ve taraftarlarına büyük zulüm ve işkenceler yapılmıştır. Ayetlerde de Allah'ın yardımı şöyle geçer:

*"Sonra Allah, Resul'ünün ve müminlerin üzerine iç huzuru ve güven duygusu veren rahmetini indirdi, ayrıca göremediğiniz ordular gönderdi ve o inkârcıları ağır bir yenilgiye uğrattı. Kâfirlerin cezası işte budur."*²⁸ *"Resulüm! Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman."*²⁹ *"Ey iman edenler, sabırla ve salat ile (dua ve namaz ile) yardım dileyin. Gerçekten Allah, sabredenlerle beraberdir."*³⁰ *"Deki: Sizi bu tehlikelerden ve her türlü sıkıntıdan sadece Allah kurtarıyor. Fakat kurtarıldıktan sonra siz yine O'na ortak koşuyorsunuz."*³¹

Bir hadiste ise Allah'ın yardımından şöyle bahsedilir:

"Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Abbâs (r.a.)dan, dedi ki: Bir gün Resulüllah (s.a.v)'in terkisinde idim. Şöyle buyurdu: Ey oğlan! Sana bir takım kelimeler belleteceğim; Allah'ın (emirlerini ve nehilerini) koru ki, O da seni(her şeyden) korusun!. Allah'ın hukukunu hıfzet ki, O'nu(her zaman) yanında bulasın. Herhangi bir şey istediğinde, onu Allah'tan iste, yardıma ihtiyaç duyduğunda Allah'tan yardım dile. Şunu kat'i bil ki; bütün ümmet, sana bir şeyle menfaat vermek üzere birleşseler, senin için Allah'ın yazmış olduğu bir şeyden başkası ile sana menfaat veremezler. (Bilfarz) bütün millet, sana bir şeyle zarar vermek için ittifak etmiş olsalar, Allah'ın senin aleyhinde takdir etmiş

²³ Tevrat çıkış 15:2

²⁴ Markos incili 16:20

²⁵ Matta incili 26:53

²⁶ Luka İncili 1: 46-54

²⁷ Ekberzade-Yahyanejad, Ketibe Bisütun, 1384, 66-68;Armin Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi, 10

²⁸ Tevbe 9/26

²⁹ Nasr 110/1

³⁰ Bakara 2/153

³¹ Enam 6/ 64

olduğu bir şeyden başkası ile sana zarar veremezler. Artık kader kalemleri kaldırılmış ve sayfeler kurumuştur. Ve yine şunu bil ki, muhakkak (Allah'ın) yardım ve zafer sabır ile birlikte ve muhakkak kurtuluş, keder ve sıkıntı ile beraberdir ve şüphesiz zorlukla birlikte bir kolaylık vardır.”³²

Kitabede geçen yalan ve yalancı konusu da üzerinde durulan ve çok yerde vurgulanan önemli bir başka konudur. Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta'da da Ahuramazda'nın yardımında şöyle bahsedilir:

“Ama bize en dostane biçimde gayret ver, ey Rab'in ateşi, bize en dostane sevgi dolu kutsamalarla, en ilahi methiyelerle yaklaş. Evet, gayretlerimizde en büyük (girişimimizde) bulunurken bize yardım için yaklaşasın³³. “Evet, ey Ahuramazda, senin lütfunla uzun bir hayat kazanalım, onu fethedelim, senin iradenle güçlü olalım. Bize yardıma gelesin bizi kurtarmalısın, ey sen varlıkların en iyilikseveri.”³⁴

Avesta'da yalan söyleyenler konusunda şöyle söylenir:

“Doğrunun izleyicileri sonunda her şeye ulaşacak fakat uzun karanlık, acı ve kötülük yalandan yana olanların payına düşecek onların ruhları onları kendi eylemleriyle yönlendirecek.³⁵ “Nasıl ki mevcut hayata ait olan yasalara göre hareket ediliyorsa, yarıçta yalan adamına, doğru adamına hataları ve sevapları dengede olana yönelik en adil eylemleriyle hareket edecektir. Her kim sözle, düşünceyle ya da elle yalancının aleyhine çalışırsa ya da onun başımlılığını iyiye dönüştürürse Ahura Mazda'nın arzusunu yerine getirecek ve onun memnuniyetini kazanacaklardır.”³⁶

Yalan söyleyenler hakkında Kuran-ı Kerimde ise şöyle der;

“Allah'a yalan uydurarak iftira eden veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki, suçlu günahkârlar kurtuluşa ermezler.”³⁷“(Hayır, öyle değil!) Bilakis onlar, ilmimi kuşatamadıkları ve tevilinin henüz kendilerine gelmediğinden (uyarı ve tehditlerin gerçekleştiğini görmediklerinden) onu yalanladılar. Onlardan önceki (kavimler de) bu şekilde yalanladı. Zalimlerin akıbetinin nasıl olduğuna bir bak”³⁸“Sonra Allah, Resul'ünün ve müminlerin üzerine iç huzuru ve güven duygusu veren rahmetini indirdi, ayrıca göremediğiniz ordular gönderdi ve o inkârcıları ağır bir yenilgiye uğrattı. Kâfirlerin cezası işte budur.”³⁹

Hz. Muhammed'de (s.a.s) bir hadisinde yalan için şöyle demiştir; “Münafığın belirtisi üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, kendisine bir şey emanet edildiği zaman hıyanet eder.”⁴⁰

İslamiyet'te yalancının yeri ve durumu ayetlerle ve hadislerle açık bir şekilde anlatılmış bunun yanında şah Daryuş, yalan söylemediğini, kendisini yalandan koruduğunu ve yalancıları sert cezalandırdığını söylemiştir. Devamında ise halka zulmetmediğini belirtmiştir. Kitabede şah Daryuş'un inancı olan Zerdüştlükteki Ahura Mazda'nın da yalanı sevmediğini ve şah Daryuş'un bundan uzak durmasını aksi halde krallığını kaybedeceğini belirtmiştir.

“55. Şah Daryuş dedi: sen ki, bundan sonra şah olacaksın, kendini yalandan koru. Eğer ki ülkemin (ülkenin) devamını istiyorsan yalancıları sert cezalandır.”⁴¹ 63. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda ve diğer tanrılar bana yardım etti. Tanrılara saygısızlık etmedim. Yalancı değildim. Zalim değildim. Ne ben nede soyum. Doğru hareket ettim. Ne zayıfa ne güçlüye zulüm etmedim. Soyuma arkadaşlık (iyilik) yapana iyilik yaptım. O zarar verenleri ise sert cezalandırdım.”⁴²

Kitabe de şah Daryuş zulmetmediğini ama zulmedenleri ve hanedanına karşı olanları ise af etmediğini belirtmiştir. Kitabenin sonunda da kendisine yardım eden komutanlara (isyanları bastırıp cephelerde başarı gösterenler) ve çocuklarına yardım edeceğini belirtmiştir. Dördüncü sütun;

“68. Şah Daryuş dedi: Benim zamanımdaki şahıslar şunlar(dı). Kendisine Guimat-ı Muğ diyen Berdiya'yı öldürdüm ordadılar. O zaman bana yardım eden dostlar; Persli Vayespar'ın oğlu adı Veyde Ferna, Persli Suğre'nin oğlu adı Otan, Persli Merduniyi'nin oğlu adı G'ubervey, Persli Begabeygen'in oğlu adı Veydern, Persli Datuvehiy'nin oğlu adı Bege Boğş, Persli Vehak'ın oğlu adı Ardomeniş. 69. Şah Daryuş dedi: Sen ki bundan sonra şah olacaksın. Bunların soyuna (çocuklarına) iyi bak.”⁴³

Şah Daryuş kitabede yalan konusunu adeta Ahura Mazda'ya şikâyet etmiştir. Çünkü kendisine isyan edenlerin çoğu halka yalan söyleyerek onları kendi taraflarına çekmişlerdir.

“16.Şah Daryuş dedi: Ben Guimat-ı Muğ'u öldürdüğüm zaman Pedram'ın oğlu adı Asrin o Elam'da isyan etti. Halka şöyle dedi: Ben Elam'da şahım. Sonra Elamlılar isyan etti ve Asrin'in tarafına geçtiler. O Elam'da şah oldu. Ve Babilli A'yne'yre'nin oğlu adı Ned'iyet Be'yr o Babil'de isyan etti. Halka yalan söyleyerek ben Nebukedreçer, Nebun'iyet'in oğuyum. Daha sonra bütün Babil halkı Ned'iyet Be'yr'in tarafına geçti. Babil isyan etti. O Babil'de şah oldu.”⁴⁴

Şah Daryuş, yalan söyleyerek halkı kandıran ve isyana sevk edenleri affetmeyerek onlara her türlü işkenceyi yapmıştır.

“54. Şah Daryuş dedi: Bu ülkeler (ki) bana isyan ettiler. Bunlar (isyancı liderler) halka yalan söylediler. Onlar (halk) yalanlara (inanıp) isyan etti. Daha sonra Ahura Mazda bunları elime verdi. Onlara her ne istediysem onu yaptım.”⁴⁵ “33. Şah Daryuş dedi: Segarti'li Çi Ser toğm adında biri, o bana isyan etti. Halka şöyle dedi: Ben Segarti'ye şahı, Hov-e Geçter soyundanım. Sonra ben Pers ve Med ordusunu gönderdim. Medli kulum Tağmes Pad'ı onlara komutan yaptım. Onlara şöyle dedim: Gidin (yola çıkın) ve bana isyan eden (tanımayan-itaat etmeyen) o orduyu vurun (saldırın-öldürün). Daha sonra Tağmes Pad askerlerle yola çıktı. Çi Ser Toğm ile savaştı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum isyancı ordunun hepsini öldürdü ve Çi Ser Toğm'e yakalanıp huzuruna getirildi. Daha sonra ben onun burnunu, iki kulağını kestim ve onun bir gözünü çıkardım. Onu sarayımın kapısına bağladım. Bütün halk onu gördü. Daha sonra onu Erbil'de astım.”⁴⁶

³² Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et Tirmizi, Sünen'üt- Tirmizi, (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları 2019) Kıyame; Müsned 29(No:2527)

³³ Avesta, Yasna 36:2

³⁴ Avesta, Yasna 41:4

³⁵ Yasna 31:10

³⁶ Avesta, Yasna 33:1-2

³⁷ Yunus 10/ 17

³⁸ Yunus 10/ 39

³⁹ Tevbe 9/ 26

⁴⁰ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el Mugire b. Berdizbeh el Cufi el Buhari, Sahih-i Buhari Tercüme ve Şerhi, çev. Harun Yıldırım, “İman”, 2/24

⁴¹ Ekberzade, YahyiNejad, Bisütun, 1384, 148; Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi,32

⁴² Ekberzade, YahyiNejad, Bisütun, 1384, 150; Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi,31-32

⁴³ Ekberzade, YahyiNejad, Bisütun, 1384, 151-152; Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi,33

⁴⁴ Ekberzade, YahyiNejad, Bisütun, 1384, 73; Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi,11

⁴⁵ Ekberzade, YahyiNejad, Bisütun, 1384, 148; Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi,32

⁴⁶ Ekberzade, YahyiNejad, Bisütun, 1384, 103-104; Kesrevi, Bisütun Nebeştehayi Aryayi,19

Kitabede vurgulanan bir başka konu ise dördüncü sütunda kitabenin korunması için söylenen sözlerdir.

"65.Şah Daryuş dedi: bu kitabeyi ben yazdım(yazdırdım). Bu eserlere bak (onları) koru. Gücün yettiği sürece onlara bak. 66.Şah Daryuş dedi: Eğer ki bu kitabeyi veya yapıları görersen (ve) yok etmeyip gücün yettiği sürece onlara baksan, Ahura Mazda dostun olsun, soyun çok, ömrün uzun olsun. Bunları yapsan Ahura Mazda sana iyi olsun. 67.Şah Daryuş dedi: Eğer bu kitabeyi veya bu yapıları görersen (ve) bozsan, gücün yettiği sürece bakmazsan, Ahura Mazda sana acı versin ve soyun olmasın Ahura Mazda yok etsin."⁴⁷

Kitabenin bu kısmında şah Daryuş, yaptığı fetihleri ve ismini ölümsüzleştirmek için bu beddua kısmını koymuştur. Bunun yanı sıra kendisinden sonra devletin devamı ve gelecek krallara örnek olmak içinde yazılmış olabilir. Kitabenin sonunda yer alan Şah Daryuş'un bu bedduasının aynıysa İslamiyet'te özellikle Osmanlı devleti döneminde çok fazla sayıda bulunan vakıfların kuruluşunda vakfın kurallarının, mütevellî heyetin ve görevlilerinin isimlerinin yazıldığı senedin son kısmında dua ve beddua kısmı bulunur. Vakfın devamı ve sonraki dönemlere kalmasını sağlamak amacıyla vakfın kurallarının yazılı olduğu bu senet ve senedin son kısmında da caydırıcı olması için beddua kısmı konulurdu. Bu beddua kısmı Osmanlı döneminde yapılan vakıfların çoğunda görülmektedir. Mesela, Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un fethinden sonra kurulan Ayasofya vakfiyesi Senedin sonundaki beddua kısmı şöyledir;

"...Kim ki, bozuk teviller, hurafe ve dedikodudan öteye geçmeyen bätül gerekçelerle, bu vakfın şartlarından birini değiştirirse veya kanun ve kurullarından birini tağyir ederse; vakfın tebdili ve iptali için gayret gösterirse; vakfın ortadan kalkmasına veya maksadından ve gayesinden başka bir gayeye çevrilmesine kast ederse, vakfın temel hayır müesseselerinden birinin yerine başka bir kurum ikame eylemek (temel müesseselerden birinden taviz vermek) ve vakfın bölümlerinden birine itiraz etmek dilerse veya bu manada yapılacak değişiklik veya itirazlara yardımcı olur yahut yol gösterirse veya şer'i-i şerife aykırı olarak vakıfta tasarruf etmeye azmeyleyse, mesela şer'i'ata ve vakfiyeye aykırı ferman, berat, tomar veya talik yazarsa veyahut tevliyet hakkı resmi yahut takrir hakkı resmi ve benzeri bir şey talep ederse, kısaca bätül tasarruflardan birini işler yahut bu tür tasarrufları tamamen geçersiz olan yazılı kayıtlara ve defterlere kaydeder ve bu tür haksız işlemlerini yalanlar yumağı olan hesaplarına ilhak ederse, açıkça büyük bir haramı işlemiş olur, günahı gerektiren bir fiili irtikâb eylemiş olur. Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti üzerlerine olsun. "Ebeddiyyen Cehennemde kalsınlar, onların azapları asla hafifletilmesin ve onlara ebeddiyyen merhamet olunmasın. Kim bunları duyup gördükten sonra değiştirirse vebali ve günahı bunu değiştirenlerin üzerine olsun. Hiç şüphe yok ki, Allah her şeyi işitir ve herşeyi bilir." Haksız bir şekilde bu vakıflara tağyir, ibdâl, tahrif ve ibtal şeklinde müdahale ve tecavüz eyleyen insan, ölümle karşılaştığı anı, sekerât-ı mevdi, kabri müşahade ettiğini ve onun karanlığını, tabutu ve onun içindeki yalnızlık ve vahşeti, Münker meleşini ve heybetini, Nekir meleşini ve onun dehşetli darbelerini, Münker ile Nekir'in sorgulamalarındaki dehşeti, bütün insanların Âlemlerin Rabbi'nin huzuruna çıktıkları günde Allah'ın huzuruna çıkacağını, o gün hiçbir nefsin bir diğer nefis için hiçbirşeye malik olamayacağını ve o gün her şeyin dizgininin Allah'a ait bulunacağını hatırlasın. Kim, Allah'ın Kitabı'na ve Resulullah'ın Sünneti'ne muhalefet ederse, Allah ve Resülü'nün haram kıldığını helalleştirmeye çalışırsa, müslüman kardeşinin

vakıflarını bozmaya, hayırlarını tahrib etmeye ve hasenatını iptal eylemeye gayret gösterirse ve mü'minin hayır müesseselerini fonksiyonsuz hale getirmeye taarruz ederse, artık Allah'ın gazabı ile dönmüş olur; son durağı ve oturağı Cehennem'dir; Cehennem ne kötü bir varılacak yerdir; Allah onun hesabı çekicisi, azabın en azgın olanlarıyla azaplandırıcısı ve ikabın kanunlarıyla cezasını vericisidir. "O gün zâlimlere ileri sürecekleri mazeretleri fayda vermeyecektir; onlar için sadece la'net vardır; onların varacakları cehennem ne kötü bir menzildir." "O gün her nefis kazandığı günahlar sebebiyle rezilü rüsva olacaktır. O gün zulüm yoktur; şüphesiz Allah hesabı çok hızlı yapandır." Bütün bunlardan sonra, vakfın ecrü mükâfâtı Hayy ve Kerim olan Allah'a, O'nun rahmetine, herkesi kucaklayan ihsanına, nimetine ve büyük fazlına aittir. Hiç şüphe yoktur ki, Allah güzel amel işleyenlerin ücretlerini zayi kılmaz..."⁴⁸

Konuyla ilgili bir başka belge ise Anadolu Selçuklu Dönemi vezirlerinden Hacı Ebubekirzâde Hüseyinoğlu Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından 1258-1259 tarihlerinde Konya'da yaptırılan vakfın senedinin son kısmında yazılanlar;

"... adı geçen vakıf–Allah o'nun hayratını daim kılsın- bu vakfiyede zikrolunan bütün emlaktan başka, bu vakfın gelirinden olan bin dirhem daha vakf edip şöyle şart eyledi ki; yukarıda yazılıp beyan olunan evkâfın hiç birisinin değiştirilmesi veya şartlarından birinin tebdili, Allah'a ve kıyamet gününe iman eden hiçbir kimseye, hakim, kadı, veya valiye helâl olamaz. Kim ki vakfın şartları hilâfına hareket ederse, Allah'ın gazabı üzerine olsun ve cehennem gideceği yer olsun. Orası ne kötü bir yerdir. Allahonu, amelleri hüsrana uğrayanlara İlhak eylesinki, onlar, dünya hayatında yollarını şaşırmuş kimselerdir. Halbuki güzel İş yaptıklarını sanırlar. Vakfın niyet ve kastettiği hususlarının mükâfâtı, Allah'u Teala 'ya aittir, ki O, güzel İş yapanların mükâfâtını zayi etmez."⁴⁹

Büyük Selçuklu devleti sultanı Melikşah Mekke'de ve menzillerde hacılardan alınan Mekus ve Ğefarat vergilerinin kaldırılmasını (1083 ve 1088) içeren iki levha yazdırıp baş kısımlarına Abbâsî halifesi Muktedi ve sonrada adını yazdırıp birini Bağdat'taki Babü'l-Halbe'ye diğerini de Camiu'l Kasr'a göndermiş ve bu kanunun değiştirilmemesi için lanet kısmını koymuştur.⁵⁰

Hem şah Daryuş'un kitabesinde hem de İslam vakıf senetlerinin son kısımlarında beddua ve dua kısımlarının yer almasında ki amaç yapılan eserleri geleceğe taşımak ve zaman içinde bozulmalarını engellemektir. Kitabenin birçok yerinde yalan, zulüm, yardım, tevekkül, dua ve inanç konuları işlenmiştir. Eser tahlil edildiğinde, kitabede yer alan konular İslamiyet'te de sıkça işlenen ve üzerinde durulan önemli konular olduğu görülmektedir.

4. Behistun (Bisütun) Kitabesi

4.1. Birinci Sütun

1. Ben Daryuş, büyük şah, şahların şahı, Persin şahı, ülkelerin şahı, Viştasp'ın oğlu, Arşam Heğameniş'in (Ahameniş) torunu.
2. Şah Daryuş dedi: Benim babam Viştasp, Viştasp'ın babası Arşam, Arşam'ın babası Aryamen, Aryamen'in babası Çiş Piş (Cis Pis), Çiş Piş'in babası Heğameniş.
3. Şah Daryuş dedi: Bize Heğameniş'i derler, biz eski asillerdeniz. Soyumuzun geçmişi şahlardır.

⁴⁷ Ekberzade, YahyiNejad, *Bisütun*, 1384, 15-152; Kesrevi, *Bisütun Nebeştehayi Aryavi*, 33

⁴⁸ Ahmet Akgündüz, Sait Öztürk, Yaşar Baş, *Fatih Sultan Mehmed'in Ayasofya Vakfiyesi*, İstanbul, 2014, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bülteni Ayasofya Özel Sayısı, (Sayı 9), s.84

⁴⁹ Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "*Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmarat ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri*", Vakıflar Dergisi, Konya, 1981, Sayı 13, s.40

⁵⁰ Süleyman Ğerabşe, *Rekabet-e Abbasiya ve Fatimiyan Der Siyadet Ber Haremeyn Şerifeyn Karn 5 ve 6*, (çev.) Resul Caferiyan, (Tahran: Neşr Meşar, 1385) s.111

4. Şah Daryuş dedi: Benim soyumdan 8'i (kişi) Şah'tı. Ben dokuzuncu(yum). Biz 9 (kişi) ard arda (iki koldan) şahız.
5. Şah Daryuş dedi: Ben Ahura Mazda'nın isteğiyle şahım. Ahura Mazda şahlığı bana verdi.
6. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda'nın yardımıyla bu ülkeler ki benim oldu, ben onların şahı oldum. Pers, Elam, Babil, Aşur, Arap, Mudray (Mısır), Deniz Halkı (Fenikeliler), Lidya (Sard), İyonya (Batı Anadolu), Med, Ermenistan, Kapadokya, Part, Zreng (Sistan), Her'i (Herat), Harezm, Bağter (Belh), Seğd, Gendar (Kabil çevresi), Sek (Aral gölü ile Mazenderan arası), Setguş (Hirmend ırmağı çevresi), Ruğc (Kandahar), Mek (Mekran ve Umman), toplam 23 ülke. (Resim 4)
7. Şah Daryuş dedi: Bu ülkeler ki benim oldular. Ahura Mazda'nın isteğiyle onlar benim kullarım oldular. Bana vergi verdiler. Onlar, benim tarafımdan söylenileni gece gündüz yaptılar.
8. Şah Daryuş dedi: Bu ülkelerde vefalı olan halka güzel hediyeler verdim, o vefasız (muhalif) olanları ise sert cezalandırdım. Ahura Mazda'nın yardımıyla bu ülkeler kanunlarına saygı gösterdiler. Öyle ki onlar benim tarafımdan söylenilenleri hemen yapmış(lardır).
9. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda bu şahlığı verdi. Bu şahlığı alana kadar Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla bu şahlığım var.
10. Şah Daryuş dedi: Bunlar (ki) benim vesilemlerle yapılmıştır, ondan sonra şah oldum. Kuruş'un oğlu adı Kembuciye, bizim soyumuzdan o burada şahı. Kembuciye'nin kardeşi adı Berdiya, Kembuciye ile aynı anne (ve) babadan. Kembuciye, Berdiya'yı öldürdü, halk Kembuciye'nin Berdiya'yı öldürdüğünü anlamadı. Daha sonra Kembuciye Mısır'a doğru yola çıktı. Kembuciye Mısır'a yola çıktığında halk isyan etti. Ondandan sonra ülkede yalan arttı. Hem Pers'te hem Med'de hem diğer ülkelerde.
11. Şah Daryuş dedi: Sonra Muğ halkından (biri) adı Guimat. O Peyşi Yavurveda'da (Pasargad) çıktı. Adı Erekedri dağılıdır). Oradan çıktığında⁵¹ Vey Yeğn ayından 14 gün geçmişti. O, halka şöyle yalan söyledi: Ben Berdiya kuruşun oğlu Kembuciye'nin kardeşiyim. Daha sonra halkın hepsi Kembuciye'ye isyan ederek onun tarafına geçtiler. Hem Pers hem Med ve hem diğer ülkeler. O, Şahlığı kendisi için aldı. Germ-e Ped⁵² ayından 9 gün geçmişti. Böylece şahlığı kendisi için aldı. Daha sonra Kembuciye eceliyle öldü.
12. Şah Daryuş dedi: Guimat-ı Muğ'un Kembuciye'den aldığı bu şahlık eskiden soyumuzdaydı (hanedanlığımızın elindeydi). Daha sonra Guimat-ı Muğ (şahlığı) Kembuciye'den aldı. Hem Pers, hem Med, hem diğer ülkeleri kendi egemenliğine alarak şah oldu.
13. Şah Daryuş dedi: Guimat-ı Muğ'tan geri aldığımız şahlığı ne Persli, ne Medli hiç kimse soyumuzdan geri alamaz. Halk onun şiddetinden (zulmünden) korkuyordu. Berdiya'yı çok iyi tanıyan halkı sebepsiz yere öldürterek "onlar Kuruş'un oğlu Berdiya olmadığını bilmesinler". Ben gelene kadar hiç kimse Guimat-ı Muğ hakkında cesurca şeyler söylemiyordu. Ondandan sonra ben Ahura Mazda'dan yardım istedim. Ahura Mazda bana yardım etti. Bagyadi ayından 10 gün geçmişti. Ben böylece, Guimat-ı Muğ'tan bir kaç kişiyi ve ona yardım eden üst düzey suç ortaklarını öldürdüm. Onu Med'de Nisaye şehrindeki Dici
- Seykeye Vuvetiş adlı o yerde onu öldürüp ondan şahlığı aldım. Ahura Mazda'nın isteğiyle ben şah oldum. Ahura Mazda bana şahlığı verdi.
14. Şah Daryuş dedi: Şahlığın elinden alındığı (uzaklaştırıldığı) soyumuzu ben yücelttim. Ben ona güç (istikrar) kazandırdım. Aynı şekilde bu olanların hepsini ben yaptım. Guimat-ı Muğ'ın viran olmuş tapınaklarını ben tamir ettirdim. Çiftlikleri, hayvanları, çocukları ve evleri ellerinden alınan Guimat-ı Muğ halkını yerlerine (topraklarına) ben geri getirdim. Ben halka Pers, Med ve diğer ülkeleri güvenilir yerler yaptım. Ahura Mazda'nın yardımıyla, Şah olan soyumuzdan şahlığı almaması için Guimat-ı Muğ'u ben önce öldürdüm.
15. Şah Daryuş dedi: Bunları ben yaptım ondan sonra şah oldum.
16. Şah Daryuş dedi: Ben Guimat-ı Muğ'u öldürdükten sonra Pedram'ın oğlu adı Asrin o Elam'da isyan etti. Halka şöyle dedi: Ben Elam'da şahım. Sonra Elamlılar isyan etti. O Asrin'in tarafına geçtiler. O Elam'da şah oldu. Ve Babilli A'yne'yre'nin oğlu adı Ned'iyet Be'yr o Babil'de isyan etti. Halka yalan söyleyerek ben Nebukedreçer, Nebun'iyet'in oğluyum. Daha sonra bütün Babil halkı Ned'iyet Be'yr'in tarafına geçti. Babil isyan etti. O Babil'de şah oldu.
17. Şah Daryuş dedi: Ondandan sonra ben Elam'a (mesaj) gönderdim. Bu Asrin'i yakalayarak eli bağlı olarak karşıma getirdiler. Ben onu öldürdüm.
18. Şah Daryuş dedi: Daha sonra ben kendisine Nebukedreçer diyen Ned'iyet Be'yr'in üzerine Babil'e doğru yola çıktım. Ned'iyet Be'yr'in askeri de Dicle'nin kenarına vardı. Su derindi ve orada durdu. Daha sonra ben askerlerin bir kısmını kırbalara (Meşk) bindirdim. Diğerlerini develere bindirdim. Diğerlerine de at verdim. Ahura Mazda bana yardım etti ve Ahura Mazda'nın yardımıyla Dicle'yi geçtim. Orada Ned'iyet Be'yr'in askerinin hepsini öldürdüm. Asriyadi ayından 26 gün geçmişti.
19. Şah Daryuş dedi: Daha sonra ben Babil'e doğru yola çıktım. Henüz Babil'e varmamıştım Fırat'ın kenarındaki Zazne adlı şehirde bu Ned'iyet Be'yr ki kendisine Nebukedreçer'e diyordu. Benimle savaşmak için bana Muhalif olan askerlerle geldi. Daha sonra savaştık. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla Ned'iyet Be'yr'in askerinin hepsini öldürdüm. Kalanlar suya atıldı, Su onları götürdü. Savaş olduğunda Anameke ayından 2 gün geçmişti.
- 4.2. İkinci Sütun
20. Şah Daryuş dedi: Daha sonra Ned'iyet Be'yr az bir süvariyle kaçıp Babil'e gitti. Sonra bende Babil'e doğru yola çıktım. Ahura Mazda'nın yardımıyla hem Babil'i aldım hem de o Ned'iyet Be'yr'yi yakaladım. Sonra Ned'iyet Be'yr'yi Babil'de öldürdüm.
21. Şah Daryuş dedi: Babil'de olduğum süre içinde şu ülkeler bana isyan ettiler: Pers, Elam, Med, Aşur, Mısır, Part, Merv, Setguş, Sakalar.
22. Şah Daryuş dedi: Pers'te, Çin Çi Çeri'nin oğlu adı Mertiya (Mertiye), Kugneka adlı şehirde yaşıyordu, Elam'da ayaklandı. O insanlara şöyle dedi: "Ben Elam şahı İmanış'im (İmaniy)"
23. Şah Daryuş dedi: O vakit ben Elam'a yakındım. Sonra Elamlılar benden korktu, liderleri Mertiya'yi yakalayıp onu öldürdüler.

⁵¹ İsyân ettiğinde

⁵² 1.Eduken 'iş 2. Survaheer 3. Ta'i gerçi 4. Germ-e Ped 5. Dem Bacı 6.Karyasya 7. Baygad'ış 8. Vergez 9. Asri Yadi 10. Anamek 11. Samya 12.

Vey Yeğn (Ahameniş dönemine ait ay isimleri için ayrıca bkzn. Mustefi Dehpehlivan, Nezamhaya Gahşomari Der Dore Aşkani, s.56)

24. Şah Daryuş dedi: Medli Firevertiş adında biri, o Med'de ayaklandı. Halka şöyle dedi: ben Ğeş-e Ser'iyet, Huvev Ğeşer soyundanım. Daha sonra onun sarayındaki (Gard sarayı) Med ordusu bana isyan ederek Firevertiş'in tarafına geçti. O Med'de şah oldu.
25. Şah Daryuş dedi: Benim emrimde ki Pers ve Med ordusu azdı. Daha sonra ben asker gönderdim. Persli Veydern adlı kulumu onlara komutan yaptım. Onlara şöyle dedim: "Gidin, bana isyan eden o Med ordusunu vurun (saldırın-öldürün)". Daha sonra Veydern, o askerlerle yola çıktı. Med'e ulaştıktan sonra Med'de Maruş adlı yerde (şehirde) orada Medlerle savaştı. Orada Medlerin O lideri yoktu, aralarında komutanı vardı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı orduyu yendi. Anamek ayından 27 gün geçmişti. Onlarla savaş yapıldıktan sonra ben Med'de ki Keped'ye (Kepd) varana kadar ordum o yerde bekledi.
26. Şah Daryuş dedi: Ben Dadreşi (Daderşi) adlı Ermeni kulumu, Ermenistan'a gönderdim. Ona şöyle dedim: "Gidin (yola çıkın) ve bana isyan eden o orduyu vurun.(saldırın-öldürün)" Ondan sonra Dadreşi yola çıktı. Dadreşi Ermenistan'a ulaştığında isyancılar toplandı. Ermenistan'da Dehi Zevuzehi adlı yerde savaştılar Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı orduyu yendi. Savaş olduğunda Suravahare ayından 8 gün geçmişti. "□
27. Şah Daryuş dedi: İsyancılar ikinci defa toplandılar Dadreşi oraya ulaştı(gitti). Ermenistan'da Dici Tigr adlı yerde savaştılar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı orduyu yendi. Onlarla Savaş olduğunda Suravahere ayından 18 gün geçmişti.
28. Şah Daryuş dedi: İsyancılar savaşmak için üçüncü defa toplanınca Dadreşi oraya ulaştı(gitti). Ermenistan'da Deci Evyema adlı yerde savaştılar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı orduyu yendi. Onlarla savaş olduğunda Sa'ygerçi ayından 9 gün geçmişti. Daha sonra ben Med'e ulaşana kadar Dadreşi Ermenistan'da kaldı.
29. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra Persli Vamis adlı kulumu Ermenistan'a gönderdim. Ona şöyle dedim: "Gidin (yola çıkın) ve bana isyan eden o orduyu vurun (saldırın-öldürün)". Ondan sonra Vamis yola çıktı. Vamis, Ermenistan'a vardığında, isyancılar savaşmak için toplandılar. Vamis'te (savaş alanına) ulaştı. Aşur'da İzala adlı o yerde savaştılar. Ahura Mazda bana yardım etti ve Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı orduyu yendi. Onlarla Savaş olduğunda Anamek ayından 15 gün geçmişti.
30. Şah Daryuş dedi: İsyancılar savaşmak için ikinci defa toplandı. Vamis (oraya) ulaştı. Ermenistan'da E'ati Yare adlı o yerde savaştılar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı orduyu yendi. Bu savaş Suravahere ayının sonunda oldu. Ondan sonra ben Med'e ulaşana kadar Vamis benim için Ermenistan'da kaldı.
31. Şah Daryuş dedi: Daha sonra ben Babil'den çıktım. Med'e doğru gittim. Ben Med'e vardığım zaman Med'de Konedro adlı şehirde Firevertiş adlı biri kendisine Med şahı diyordu. Benimle savaşmak için ordusuyla geldi, Onunla savaştık. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla Firevertiş'in ordusunu yendim. Savaş olduğunda Aduken ayından 25 gün geçmişti.
32. Şah Daryuş dedi: Daha sonra Firevertiş küçük bir süvari birliğiyle kaçtı. Med'de Rey tarafına gitti. Ondan sonra ben arkasından asker gönderdim. Firevertiş'i yakalayıp huzuruma getirdiler. Ben (onun) hem burnunu, hem iki kulağını ve hem dilini kestim. Ve (onun) bir gözünü çıkardım. O, sarayımın kapısına bağlandı. Bütün halk onu gördü. Daha sonra onu Hamedan'da astım. Ona yardım edenleri (tarafhtarlarını) Hamedan'da iç kaleden sarkıttım(astım).
33. Şah Daryuş dedi: Segarti'li Çi Ser Toğm adlı biri, o bana isyan etti. Halka şöyle dedi: "Ben Segarti'ye şahı, Hov-e Ğeşer soyundanım. Sonra ben Pers ve Med ordusunu gönderdim. Medli kulum Teğmes Pad'ı onlara komutan yaptım. Onlara şöyle dedim: "Gidin (yola çıkın) ve bana isyan eden o orduyu vurun (saldırın-öldürün)". Daha sonra Teğmes Pad askerlerle yola çıktı. Çi Ser toğm ile savaştı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum isyancı orduyu yendi. Ve Çi Ser Toğm'u yakalayıp huzuruma getirdi. Daha sonra ben onun hem burnunu, hem iki kulağını kestim ve onun bir gözünü çıkardım. O, sarayımın kapısına bağlandı. Bütün halk onu gördü. Daha sonra onu Erbil'de astım.
34. Şah Daryuş dedi: Bunlar Med'de benim vesilemlle yapılmıştır.
35. Şah Daryuş dedi: Part ve Vergan (Gorgan) bana isyan ettiler. Onlar kendilerine Firevertiş diyorlardı. Babam Viştasp o Part'taydı. Halk onu terk edip, isyan etti. Ondan sonra Viştasp, vefalı olan askerlerle yola çıktı. Part'ta Vişpe Az Ati adlı yerde Part'larla savaştı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla Viştasp o isyancı orduyu yendi. Onlarla savaş olduğunda Vey Yeğn ayından 22 gün geçmişti.

4.3. Üçüncü Sütun

36. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra ben Pers ordusunu Rey tarafına Viştasp'a gönderdim. O askerler Viştasp'ın yanına vardılar. Daha sonra Viştasp o askerleri alıp, yola çıktı. Part'ta Petigrebena adlı şehirde orda isyancılarla savaştı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla Viştasp o isyancı orduyu yendi. Onlarla savaş olduğunda Germ-e Ped ayından bir gün geçmişti.
37. Şah Daryuş dedi: Bundan sonra onun ülkesi benim oldu. Part'ta bu olanlar benim vesilemlle yapılmıştır.
38. Şah Daryuş dedi: Merv adlı ülke bana isyan etti. Mervlilerle (Meruzili) Frade adlı birini komutan yaptılar. Daha sonra Persli Dadreşi adlı kulumu Bağter'de (Belh) Şehriban tarafına gönderdim. Ona şöyle dedim: "Gidin (yola çıkın) bana isyan eden o orduyu vurun(saldırın-öldürün)." Daha sonra Dadreşi (Dadreşi) askerlerle yola çıktı. Mervlilerle (Meruzilerle) savaştı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla ordum o isyancı orduyu yendi. Onlarla savaş olduğunda Asri Yadiyi ayından 23 gün geçmişti.
39. Şah Daryuş dedi: Bundan sonra onun ülkesi benim oldu. Bağter'de (Belh'te) bu olanlar benim vesilemlle yapılmıştır.
40. Şah Daryuş dedi: Vehyezdad adında biri Pers'te Tareva adlı yerde (şehirde) İyeuti (Yeuti) adlı nahiyede yaşıyordu (idare ediyordu). O Part'ta ikinci defa ayaklandı. Halka şöyle dedi: "Ben Berdiya Kuruş'un oğluyum." Daha sonra (Gard) sarayında ki Pers ordusu bana isyan etti ve Vehyizdat'ın tarafına geçti. O Pers'te şah oldu.
41. Şah Daryuş dedi: daha sonra ben emrimde olan pers ve Med ordusunu gönderdim. Persli Arteverdiye adlı kulumu onlara serdar ettim. Pers ordusunun geri kalanı benimle Med'e geldi. Daha sonra Arteverdiye orduyla Pers'e doğru yola çıktı. Arteverdiye Pers'e ulaştığı vakit Pers'te reğa adlı şehirde orda kendisine Berdiya diyen Vehyezdad, savaşmak için ordusuyla geldi. Daha sonra savaştılar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o Vehyezdad'ın

- ordusunu yendi. Onlarla Savaş olduğunda Suravahare ayından 12 gün geçmişti.
42. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra o Vehyezdat az bir süvariyle kaçtı. Pasargad'a (Pe'ysi Yavuva) gitti. Orada askerleri (yeniden) toplayıp ikinci defa savaşmak için Arteverdiye'nin üzerine geldi. Perge dağı adlı o yerde savaştilar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o Vehyezdat'ın ordusunu yendi. Onunla savaş olduğunda Germ-e Ped ayından 5 gün geçmişti. Ve ordum hem Vehyezdat'ı hem de ona yakın taraftarlarını esir aldı (yakaladı.)
43. Şah Daryuş dedi: Daha sonra ben Vehyezdat'ı ve onun taraftarlarını astım. Pers'te Uvad'ıçe iye adlı o yerde (şehirde) onları astım.
44. Şah Daryuş dedi: Pers'te bu olanlar benim vesilemlle yapılmıştır.
45. Şah Daryuş dedi: O Vehyezdat ki kendisine Berdiya diyordu, o orduyu Ruğc'e (Ruğec) göndermişti. (Vehyezdat), Şehriban Ruğec'in idarecisini ve (daha başka) birini, Persli kulum Veyvan'a karşı onlara serdar yapmıştı. Ve onlara şöyle dedi: "Gidin, Veyvan'ı ve kendisine şah Daryuş'un ordusu diyenleri öldürün (saldırın)." Daha sonra Veyvan'a karşı savaşmak için Vehyezdat'ın göndermiş olduğu ordu yola çıktı. Dici Kapiş-e Kani adlı o yerde savaştilar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı ordusunu yendi. Onlarla Savaş olduğunda Anamek ayından 13 gün geçmişti.
46. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra isyancılar Veyvan'a karşı savaşmak için tekrar toplandılar. Onlar Geduvtev adlı o yerde savaştilar. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla benim ordum o isyancı ordusu yendi. Onlarla Savaş olduğunda Vey Yeğn ayından 7 gün geçmişti.
47. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra, Vehyezdat, Veyvan'ın üzerine gönderilmiş ordunun serdarıydı. Vehyezdat az bir süvari birliğiyle kaçtı. Yola çıktı. Ruğec'te, Dici Arşada'nın kenarından (tarafına) gitti. Daha sonra Veyvan askerlerle arkasına düştü. Orada onu ve ona yakın olan taraftarlarını yakaladı (ve) öldürdü.
48. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra onun ülkesi benim oldu. Ruğec'te bunlar benim vesilemlle yapılmıştır.
49. Şah Daryuş dedi: Pers'te ve Med'de olduğum vakit Babillileri ikinci defa bana isyan ettiler. Ermeni Heldiyet'in oğlu Arğe adlı biri o Babil'de isyan etti. Dobale adlı yerde (nahiye-şehir) halka yalan söyledi ki: "Ben Nebukedreçer, Nebuniyet'in oğluyum". Sonra Babillileri bana isyan etti ve Arğe'nin tarafına geçtiler. O Babil'i aldı. O Babil'de şah oldu.
50. Şah Daryuş dedi: Ondan sonra ben Babil'e asker gönderdim. Persli kulum Veyd-e Ferna'yı onlara serdar yaptım. Onlara şöyle dedim: "Gidin (yola çıkın) bana isyan eden o Babil ordusunu vurun (öldürün)". Daha sonra Veyd-e Ferna orduyla Babil'e doğru yola çıktı. Ahura Mazda bana yardım etti. Ahura Mazda'nın yardımıyla Veyd-e Ferna, Babillileri yendi ve esir getirdi. Verkezen ayından 22 gün geçmişti. Kendisine Nebukedreçer diyen o yalancı Arğe'yi ve ona yakın taraftarlarını yakaladı. Emir verdim, Arğe'yi ve ona yakın arkadaşlarını (taraftarlarını) Babil'de astılar.
- 4.4.Dördüncü Sütun
51. Şah Daryuş dedi: Bunlar Babil'de benim vesilemlle yapılmıştır.
52. Şah Daryuş dedi: Ben Ahura Mazda'nın bu yardımından tam (bir) yıl sonra, şah oldum. 19 savaş yaptım. Ahura Mazda'nın yardımıyla onları yendim ve 9 şahı (yakalayıp) esir aldım. Biri Guimat-ı Muğ'tı, O yalan söyledi. Şöyle dedi: Ben Berdiya Kuruş'un oğluyum. O Pers'te isyan etti. Biri Elamlı adı Asrin, O yalan söyledi. Şöyle dedi: ben Elam'da şahım. O Elam'da bana isyan etti. Biri Babilli adı Ned'iyete Be'yre. O yalan söyledi, şöyle dedi: ben Nebukedreçer, Nebuniyet'in oğluyum. O Babil'de isyan etti. Biri Persli adı Mertiyeye, O yalan söyledi, şöyle dedi: Ben İmeniş Elam'da şahım. O Elamda isyan etti. Biri Medli adı Firevertiş, O yalan söyledi. Şöyle dedi: Ben Geç-e Ser'iyet, Hov-e Geçter soyundanım. O Med'de isyan etti. Biri Segartiye'li adı Çi Sertoğm, o yalan söyledi. Şöyle dedi: "Ben Segartiye'de şahım, Hov-e Geçter soyundanım." O Segartiye'de isyan etti. Merv'li biri adı Ferad. O yalan söyledi, şöyle dedi: "Ben Merv'de şahım." O Merv'de isyan etti. Persli biri adı Vehyezdat, O yalan söyledi, şöyle dedi: "Ben Kuruş'un oğlu Berdiya 'yım." O Pers'te isyan etti. Biri Ermeni, adı Arğe. O yalan söyledi, şöyle dedi: "Ben Nebuniyet'in oğlu Nebukedreçer'eyim." O Babil'de isyan etti.
53. Şah Daryuş dedi: Ben bu savaşlarda bu 9 şahı esir aldım.
54. Şah Daryuş dedi: Bu ülkeler (ki) bana isyan ettiler. Onların yalanlarıyla isyan çıktı. Bunlar halka yalan söylediler. Daha sonra Ahura Mazda bunları elime verdi. Her ne istediysem onlara onu yaptım.
55. Şah Daryuş dedi: Sen ki, bundan sonra şah olacaksın. Kendini yalandan koru. Eğer ki ülkemin (ülkenin) devamını istiyorsan yalancıları sert cezalandır.
56. Şah Daryuş dedi: Bunları ki ben yaptım. Ahura Mazda'nın yardımıyla ben onları tam bir yılda yaptım. Sen, bu kitabeyi okuyacak olan kimse, bunlar benim vesilemlle yapılmıştır. Sen bunlara inan. Bunları sakın yalan zannetme.
57. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda'ya yemin ederim ki bunları ben tam bir yılda yaptım bu yalan değil doğru(dur).
58. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda'nın yardımıyla, kendim daha birçok şeyi yapmıştım (ki) onlar bu kitabede yazılmamıştır. Şu sebeple ki yazılmamıştır, daha sonra benim vesilemlle yapılan bu işleri biri okurlar onun gözüne çok gelir ve inanmayıp bunları yalanlar.
59. Şah Daryuş dedi: Önceki şahlar, o eski olanlar, onlar bu kadar yapamamıştı. Hepsini Ahura Mazda'nın yardımıyla ve benim vesilemlle tam bir yılda yapılmıştır.
60. Şah Daryuş dedi: şimdi sen şuna inan ki bunlar benim vesilemlle yapılmıştır. İnsanlardan gizlemeden söyle. Eğer bu sözleri gizlemeyip insanlara söylersen Ahura Mazda arkadaşın olsun, soyun çok ve ömrün uzun olsun.
61. Şah Daryuş dedi: Eğer bu sözleri saklarsan, insanlara söylemezsen Ahura Mazda senin düşmanın olsun ve soyun olmasın.
62. Şah Daryuş dedi: Şöyle ki bunları ben yaptım. Ahura Mazda'nın yardımıyla tam bir yılda yaptım. Ahura Mazda bana yardım etti ve diğer var olan tanrılar.
63. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda ve diğer var olan tanrılar bana yardım etti. Tanrılara saygısızlık etmedim. Yalancı değildim. Zalim değildim. Ne ben nede soyum. Doğru hareket ettim. Zayıfa da güçlüye de zulmetmedim. Soyuma arkadaşlık (iyilik) yapana iyilik yaptım. O zarar verenleri ise sert cezalandırdım.
64. Şah Daryuş dedi: Sen ki bundan sonra şah olacaksın. O yalan söyleyenlerin ve o zalimlerin dostu olma. Onları sert cezalandır.

65. Şah Daryuş dedi: Sen bundan sonra bu kitabeyi, ben yazdım(yazdırdım), ya da bu eserleri koru. Gücün yettiği sürece onlara bak.
66. Şah Daryuş dedi: Eğer ki bu kitabeyi veya yapıları görsen (ve) yok etmeyip gücün yettiği sürece baksan, Ahura Mazda dostun olsun, soyun çok, ömrün uzun olsun. Bunları yapsan Ahura Mazda sana iyi olsun.
67. Şah Daryuş dedi: Eğer bu kitabeyi veya bu yapıları görsen (ve) bozsan, gücün yettiği sürece bakmazsan, Ahura Mazda sana acı versin ve soyun olmasın Ahura Mazda yok etsin.
68. Şah Daryuş dedi: Benim zamanımdaki şahıslar şunlar(dı). Kendisine Guimat-ı Muğ diyen Berdiya'yı öldürdüm ordadılar. O zaman bana yardım eden dostlar; Persli Vayespar'ın oğlu adı Veyd-e Ferna, Persli Suğre'nin oğlu adı Otan, Persli Merduyiyi'nin oğlu adı g'ubervev, Persli Begabeygen'in oğlu adı Veydern, Persli Datuvehiy'nin oğlu adı Beg-e Boğş, Persli Vehak'ın oğlu adı Ardomeniş.
69. Şah Daryuş dedi: Sen ki bundan sonra şah olacaksın. Bunların soyuna (çocuklarına) iyi bak.
70. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda'nın yardımıyla bu kitabeyi diğer şekillerde (dillerde) de yazdım. Aynı zamanda Arya(dilinde) hem levha üzerine hem deri üzerine yazdırdım. Bu yazı mührümle teyit edildi. Yanımda okunarak yazıldı. Daha sonra bu yazıyı bütün ülkelerin merkezlerine (başkentlerine) gönderdim. İnsanlar kabul ettiler.

4.5.Beşinci Sütun

71. Şah Daryuş dedi: Ben ki bunları şahlığımın ikinci ve üçüncü yılında yaptım sonra şah oldum. Elam ülkesinde de isyan çıktı. Elam halkı Ate-me'iyet adlı birini onu serdar ettiler. Daha sonra ben Elam'a asker gönderdim. Gu'bervev adlı Persli kulumu onlara serdar ettim. Daha sonra Gu'bervev orduyla Elam'a doğru yola çıktı. Elamlılarla savaştı. Daha sonra Gu'bervev, Elamlıları yendi tarumar etti ve onların serdarını esir aldı. Katıma getirdiler ve onu öldürdüm. Bundan sonra onun ülkesi benim oldu.
72. Şah Daryuş dedi: O Elamlılar imansızdılar ve Ahura Mazda onların tarafını tutmadı. (Ben) Ahura Mazda'ya tapıyordum(inanıyordum). Ahura Mazda'nın yardımıyla onlara her ne istediysem onu yaptım.
73. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda'ya gücü yettiğince inanan o kimse ister ölü ister diri olsun mutluluk ve hoşnutluk onun olacak.
74. Şah Daryuş dedi: Bundan sonra orduyla sakalar üzerine gittim. Sakaların sivri başlıklı külahları vardı. Denize yaklaştıktan sonra bütün orduyu kamışlarla (Keleklerle) geçirdim. Daha sonra sakaları yendim. (Sakaların o) diğer grubunun (serdarını) yakaladım. O bağlı olarak katıma getirildi ve onu öldürdüm. Onların Sekunğa adlı serdarlarını yakalayıp katıma getirdiler o bana meylettüğinden onu diğerlerine serdar ettim. Daha sonra onun ülkesi benim oldu.
75. Şah Daryuş dedi: O sakalar imansızdılar ve Ahura Mazda onların tarafını tutmadı. (Ben) Ahura Mazda'ya inanıyordum. Ahura Mazda'nın yardımıyla onlara her ne istediysem yaptım.

76. Şah Daryuş dedi: Ahura Mazda'ya gücü yettiğince inanan o kimse ister ölü ister diri olsun mutluluk ve hoşnutluk onun olacak.⁵³

SONUÇ

Kitabede şah Daryuş kendisini adaleti sağlayan, ülkesine huzur getiren, halkın refah seviyesini artıran biri olarak tanıtmıştır. Ama kitabede birçok insanı öldürdüğünü bunların kimisinin dilini keserek kiminin gözünü çıkararak kimisini de halkın içinde el ve kolları bağlı bir şekilde sarayının kapısına bağlayarak esir edildiğinden de bahsetmektedir. Kitabedeki kabartmaya bakıldığında esir edilenlerden birisinin göğsüne yayını koymuş ve ayağıyla basmış olduğu görülmektedir. Kitabe ve kabartma bunlarla beraber incelendiğinde Şah Daryuş'un aslında o kadar da adil biri olmadığını görüyoruz.

Kitabe dönemin siyasi faaliyetlerine, topluma ve dini değer yargılarına bir projektör tutmuştur. Kitabe ve dinler tarihine bakıldığında aslında insanlık tarihinin birçok konuda ortak özelliğe sahip olduğu görülecektir. Bunlardan biri olan dini inanç, insanların yaşamı üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Öyle ki birbirinden ayrı coğrafyalarda ve ayrı zaman dilimlerinde bile insanların ortak kavramlarının olduğu görülmektedir. İnsanlığın ortak paydası olan iyilik-kötülük, günah-sevap, doğru-yalan gibi kavramlar her zaman toplulukların oluşumunda temel nokta olmuştur. M.Ö 6.yüzyılda zerdüştlük dininde olan birçok kavramı o dönemde yazılmış olan Behistun (Bisütun) kitabesinde görülmektedir. Zerdüştlük inancına sahip olan bir kralın yazdığı kitabenin İslamiyet'le nasıl bir alakası var? Kitabede geçen kavramların neredeyse hepsi kitabeden yaklaşık bin yıl sonra gelen İslam dininde de yer almaktadır. İslamiyet'te ve kitabede yalan, zulüm, yardım ve vefa gibi konular her ikisinde de işlenen ortak konulardır. Bu konular Kuran-ı Kerimin birçok ayetinde ve Hz. Muhammed'in hadislerinde de yer almaktadır. Aynı konular kitabede bahsi geçen zerdüştlük dininin kitabı olan Avesta'da, İncil'de ve Tevrat'ta da yer almaktadır.

Eğer ki zaman mefhumu göz önüne alınmazsa kitabede yer alan konuların hepsi insanların inandıkları bütün dinlerde yer almış olan konular olduğu görülecektir. Yani bu kavramlar kesintisiz devam ederek her zaman insanlığın ortak değerler bütünü oluşturmuş olduğu görülmektedir. Aşağıda kitabenin eski Farsçası bulunmaktadır.

⁵³ Ekberzade, YahyiNejad, "Bisütun", 1384, s.67-171; Kesrevi, "Bisütun Nebeştahayi Aryayi", 9-39

KİTABENİN BİRİNCİ SÜTUNU

1 λ \bar{m} \bar{n} \bar{h} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{v} \bar{z} \bar{r} \bar{k} \bar{x} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{x} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y}

2 \bar{m} \bar{z} \bar{m} \bar{h} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{p} \bar{a} \bar{r} \bar{s} \bar{i} \bar{y} \bar{x} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{h} \bar{y} \bar{u} \bar{n} \bar{a} \bar{m} \bar{v} \bar{s} \bar{t}

3 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{p} \bar{u} \bar{c} \bar{a} \bar{r} \bar{s} \bar{a} \bar{m} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{n} \bar{p} \bar{a} \bar{h} \bar{x} \bar{a} \bar{m} \bar{n} \bar{i} \bar{s} \bar{i} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{a} \bar{t} \bar{i} \bar{y}

4 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{m} \bar{n} \bar{a} \bar{p} \bar{i} \bar{t} \bar{a} \bar{v} \bar{s} \bar{t} \bar{a} \bar{s} \bar{p} \bar{v} \bar{s} \bar{t} \bar{a} \bar{s} \bar{p} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{p} \bar{i} \bar{t} \bar{a} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{s}

5 \bar{m} \bar{h} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{p} \bar{i} \bar{t} \bar{a} \bar{a} \bar{r} \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{m} \bar{n} \bar{a} \bar{r} \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{m} \bar{n} \bar{a} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{p} \bar{i} \bar{t} \bar{a} \bar{c} \bar{i} \bar{s} \bar{p} \bar{i} \bar{s} \bar{c} \bar{i} \bar{s} \bar{p}

6 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{h} \bar{x} \bar{a} \bar{m} \bar{n} \bar{i} \bar{s} \bar{i} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{a} \bar{t} \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{y} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{v} \bar{h} \bar{y} \bar{r} \bar{a}

7 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{v} \bar{y} \bar{m} \bar{h} \bar{x} \bar{a} \bar{m} \bar{n} \bar{i} \bar{s} \bar{i} \bar{y} \bar{a} $\bar{\theta}$ \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{m} \bar{h} \bar{y} \bar{h} \bar{c} \bar{a} \bar{p} \bar{r} \bar{u} \bar{v} \bar{i} \bar{y} \bar{t} \bar{a} \bar{m} \bar{a} \bar{t} \bar{a} \bar{a} \bar{m}

8 \bar{h} \bar{c} \bar{a} \bar{p} \bar{r} \bar{u} \bar{v} \bar{i} \bar{y} \bar{t} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{a} \bar{m} \bar{a} \bar{x} \bar{m} \bar{t} \bar{u} \bar{m} \bar{a} \bar{x} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{a} \bar{h} $\bar{\theta}$

9 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{y} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{m} \bar{n} \bar{a} \bar{t} \bar{u} \bar{m} \bar{a} \bar{y} \bar{a} \bar{t} \bar{y} \bar{a} \bar{p} \bar{r} \bar{u} \bar{v} \bar{m}

10 λ \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{a} \bar{h} \bar{a} \bar{d} \bar{m} \bar{n} \bar{v} \bar{m} \bar{d} \bar{u} \bar{v} \bar{i} \bar{t} \bar{a} \bar{p} \bar{r} \bar{n} \bar{m} \bar{v} \bar{y} \bar{m} \bar{x} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i}

11 \bar{k} \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{a} \bar{t} \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{y} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{v} \bar{s} \bar{n} \bar{a} \bar{a} \bar{u} \bar{r} \bar{a} \bar{m} \bar{z} \bar{d}

12 \bar{m} \bar{z} \bar{m} \bar{h} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{m} \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{u} \bar{r} \bar{a} \bar{m} \bar{z} \bar{d} \bar{a} \bar{x} \bar{s} \bar{c} \bar{m} \bar{m} \bar{n} \bar{a} \bar{j} \bar{r} \bar{a} \bar{b} \bar{r} $\bar{\theta}$

13 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{y} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{i} \bar{m} \bar{a} \bar{d} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{v} \bar{t} \bar{y} \bar{a} \bar{m} \bar{n} \bar{a} \bar{p} \bar{i} \bar{a} \bar{i} \bar{s} \bar{v} \bar{s} \bar{n}

14 \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{u} \bar{r} \bar{a} \bar{m} \bar{z} \bar{d} \bar{a} \bar{h} \bar{a} \bar{d} \bar{m} \bar{s} \bar{a} \bar{m} \bar{x} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{h} \bar{m} \bar{p} \bar{a} \bar{r} \bar{s} \bar{u} \bar{v} \bar{j} \bar{b} \bar{a} \bar{b} \bar{i} \bar{r} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{a}

15 \bar{k} \bar{m} \bar{l} \bar{v} \bar{u} \bar{s} \bar{a} \bar{y} $\bar{\theta}$ \bar{i} \bar{y} \bar{a} \bar{a} \bar{r} \bar{b} \bar{a} \bar{y} \bar{m} \bar{u} \bar{d} \bar{r} \bar{a} \bar{y} \bar{t} \bar{y} \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{r} \bar{a} \bar{y} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{s} \bar{p} \bar{r} \bar{d} \bar{y} \bar{u} \bar{n} \bar{m} \bar{a} \bar{d} \bar{a} \bar{r} \bar{a} \bar{m} \bar{i} \bar{n} \bar{k} \bar{t}

16 \bar{h} \bar{h} \bar{c} \bar{a} \bar{p} \bar{r} \bar{u} \bar{v} \bar{i} \bar{y} \bar{t} \bar{z} \bar{r} \bar{k} \bar{h} \bar{r} \bar{i} \bar{v} \bar{u} \bar{v} \bar{a} \bar{r} \bar{z} \bar{m} \bar{i} \bar{y} \bar{b} \bar{a} \bar{x} \bar{t} \bar{r} \bar{i} \bar{s} \bar{s} \bar{u} \bar{g} \bar{u} \bar{d} \bar{g} \bar{d} \bar{a} \bar{r} \bar{s}

17 \bar{l} \bar{k} $\bar{\theta}$ \bar{t} \bar{g} \bar{u} \bar{s} \bar{h} \bar{r} \bar{u} \bar{v} \bar{t} \bar{i} \bar{s} \bar{m} \bar{k} \bar{f} \bar{r} \bar{h} \bar{r} \bar{v} \bar{m} \bar{d} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{v} $\bar{\theta}$ \bar{a} \bar{t} \bar{i} \bar{y} \bar{d} \bar{a} \bar{r}

- 36 $s^a a v^a \cdot m^a r^a t^a i y^a \cdot m^a g^a u s^a \cdot a h^a \cdot g^a u m^a a t^a \cdot n^a a m^a \cdot h^a u v^a \cdot u d^a p^a t^a t^a a \cdot h^a c^a a \cdot p^a i s^a i$
- 37 $y^a a u v^a a d^a a y^a a \cdot a r^a k^a i r^a i s^a \cdot n^a a m^a \cdot k^a u f^a \cdot h^a c^a a \cdot a v^a d^a s^a \cdot v^a i y^a x^a n^a h^a y^a \cdot m^a a h^a$
- 38 $y^a a \cdot r^a u c^a b^a i s^a \cdot \theta^a k^a t^a a \cdot a h^a \cdot y^a d^a i y^a \cdot u d^a p^a t^a t^a a \cdot h^a u v^a \cdot k^a a r^a h^a y^a a \cdot a v^a \theta^a a$
- 39 $a d^a u r^u u j^i i y^a \cdot a d^a m^a \cdot b^a r^a d^a i y^a \cdot a m^i i y^a \cdot h^a y^a \cdot k^a u r^a u s^a \cdot p^a u s^a \cdot k^a b^a u j^i i y^a h^a y^a a \cdot b^a r^a$
- 40 $a t^a a \cdot p^a s^a a v^a \cdot k^a a r^a \cdot h^a r^u u v^a \cdot h^a m^i i s^a i y^a \cdot a b^a v^a \cdot h^a c^a a \cdot k^a b^a u j^i i y^a a \cdot a b^a i y^a \cdot a v^a m^a$
- 41 $a s^a i y^a v^a \cdot u t^a a \cdot p^a a r^a s^a \cdot u t^a a \cdot m^a a d^a \cdot u t^a a \cdot a n^a i y^a a \cdot d^a h^a y^a a v^a \cdot x^a s^a s^a m^a \cdot h^a u v^a$
- 42 $a g^a r^a b^a a y^a t^a a \cdot g^a r^a m^a p^a d^a h^a y^a \cdot m^a a h^a y^a a \cdot r^a u c^a b^a i s^a \cdot \theta^a k^a t^a a \cdot a h^a \cdot a v^a \theta^a a \cdot x^a s^a$
- 43 $c^a m^a \cdot a g^a b^a a y^a t^a a \cdot p^a s^a a v^a \cdot k^a b^a u j^i i y^a \cdot u v^a a m^a r^a s^a i y^a u s^a \cdot a m^a r^a i y^a t^a a \cdot \theta^a a t^a i y^a$

- 44 $d^a a r^a y^a v^a u s^a \cdot x^a s^a a y^a \theta^a i y^a \cdot a i t^a \cdot x^a s^a s^a m^a \cdot t^a y^a \cdot g^a u m^a a t^a \cdot h^a y^a \cdot m^a g^u s^a \cdot a d^a i n^a$
- 45 $a \cdot k^a b^a u j^i i y^a m^a \cdot a i t^a \cdot x^a s^a s^a m^a \cdot h^a c^a a \cdot p^a r^u u v^a i y^a t^a \cdot a m^a a x^a m^a \cdot t^a u m^a a y^a a \cdot a$
- 46 $h^a \cdot p^a s^a a v^a \cdot g^a u m^a a t^a \cdot h^a y^a \cdot m^a g^u s^a \cdot a d^a i n^a a \cdot k^a b^a u j^i i y^a m^a \cdot u t^a a \cdot p^a a r^a s^a m^a \cdot u t^a a$
- 47 $m^a a d^a m^a \cdot u t^a a \cdot a n^a i y^a a \cdot d^a h^a y^a a v^a \cdot h^a u v^a \cdot a y^a s^a t^a a \cdot u v^a a i p^a s^a i y^a m^a \cdot a k^u t^a a \cdot h^a u$
- 48 $v^a \cdot x^a s^a a y^a \theta^a i y^a \cdot a b^a v^a \cdot \theta^a a t^a i y^a \cdot d^a a r^a y^a v^a u s^a \cdot x^a s^a a y^a \theta^a i y^a \cdot n^a i y^a \cdot a h^a \cdot m^a r^a t^a i y^a$
- 49 $n^a i y^a \cdot p^a a r^a s^a \cdot n^a i y^a \cdot m^a a d^a \cdot n^a i y^a \cdot a m^a a x^a m^a \cdot t^a u m^a a y^a a \cdot k^a s^a c^a i y^a \cdot h^a y^a \cdot a v^a m^a \cdot g^a u$
- 50 $m^a a t^a m^a \cdot t^a y^a m^a \cdot m^a g^u u m^a \cdot x^a s^a s^a m^a \cdot d^a i t^a m^a \cdot c^a x^a r^a i y^a a \cdot k^a a r^a s^a i m^a \cdot h^a c^a a \cdot d^a r^a s^a m^a \cdot a$
- 51 $t^a r^a s^a \cdot k^a a r^a m^a \cdot v^a s^a i y^a \cdot a v^a a j^a n^a i y^a a \cdot h^a y^a \cdot p^a r^a n^a m^a \cdot b^a r^a d^a i y^a m^a \cdot a d^a a n^a a \cdot a v^a h^a y^a r^a$
- 52 $a d^a i y^a \cdot k^a a r^a m^a \cdot a v^a a j^a n^a i y^a a \cdot m^a a t^a y^a m^a a m^a \cdot x^a s^a n^a a s^a a t^a i y^a \cdot t^a y^a \cdot a d^a m^a \cdot n^a i y^a \cdot b^a r^a d^a$

Şekiller

Kitabenin Bulunduğu Behistun (Bisütun) Dağı

Şekil 1⁵⁴

Behistun kitabesindeki esirler alt, üst ve yan taraflarındaki yazılar

Şekil 2.⁵⁵

⁵⁴ (<https://www.eneshat.com/attractions-city/kermanshah/katibe-bisotun>)

⁵⁵ (<https://www.kojaro.com/attraction/6112-%D8%B3%D9%86%DA%AF-%D9%86%D8%A8%D8%B4%D8%AA%D9%87-%D8%A8%DB%8C%D8%B3%D8%AA%D9%88%D9%86/>)

KAYNAKÇA

- Akgündüz Ahmet- Öztürk Sait- Baş Yaşar, *Fatih Sultan Mehmed'in Ayasofya Vakfıyesi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bülteni Ayasofya Özel Sayısı, Sayı 9, İstanbul, 2014.
- Ğerabşe, Süleyman. *Rekabet-e Abbasiya ve Fatimiyan Der Siyadet Ber Haremeyn Şerifeyn Karn 5 ve 6*. (Çev. Resul Caferiyan). Tahran: Neşr Meşar, 1385.
- Briant Pierre, *Ahameniş imparatorluğu*, (Çev. Nahid Fruğan), Ferzun Ruz Yayınları, Tahran, 1381.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el Mugire b. Berdizbeh el Cufi. *Sahih-i Buhari Tercüme ve Şerhi*, (Çev. Harun Yıldırım), 11.Cilt, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Dhavamony, Mariasusai. "Dinlerde Tanrı Anlayışı", (çev. Fuat Aydın), Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c.12, Sayı: 22, Amasya, 2010.
- Ekberezade Daryuş- Yahyanejad Arzu, *Ketibe Bisütun*, Tahran, Ğane Ferhiĝtegan Hünerhayi Sünneti, 1384.
- Gerşevic İlya, *Ahamenişiler Dönemi İran Tarihi*, (Çev. Murtezi Sakıbfere), Gülşen Yayınları, Tahran, 1391.
- İncil (<https://halkdilinde.com/incili-oku> erişim tarihi:19.10.2020).
- Kesrevi, Armin. *Bisütun Nebeştehayi Aryayi*. Elektronik Kitap.
- Mehdi Abadi, Melihe. *Seng Nigare Daryuş Der Bisütun ve Murmethayi Hengam Seĝt An*, Pejuheşgahe Ulum Ensani ve Mütealate Ferhengi, 27/40-41, (1385).
- Muvlevi, Cengiz. *Rahnamayi Zeban Farsiy-i Bastan*, Mehr Namek yayınları, Tahran,1384.
- Polyanu's stratagems of War*, Çev. Richard Shepherd (Printed For George Nicol, Bookseller To His Majesty Pall- Mall.) London, 1981.
- Sadi, Bayram. Karabacak, Ahmet Hamdi. "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfıyeleri?". Vakıflar Dergisi, Sayı 13, Konya, 1981.
- Tefzili, Ahmed *İslam Öncesi İran Edebiyat Tarihi* (Soĝen Yayın evi) Tahran, 1376.
- Tevrat (<https://kutsalkitaplarvesahifeler.wordpress.com/tevrat/misirdan-cikis/>, erişim tarihi: 2.11.2020).
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünen 'üt- Tirmizi*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2019.
- Zerdüşt Avesta Bölümler*, Çev. Eshat Ayata (Kora Yayınları), İstanbul, 2011.
- Walter Hinz, Daryuş ve İryanın, Çev. Perviz Recebi, Neşr Mahi, Tahran, 1392.

EXPENDED ABSTRACT

In the second half of the sixth century BC, the Persians united against the Medes under the leadership of the Great Kurus and lost three of the four battles fought in Pasargad. But in the fourth battle the Persian forces severely defeated the Medes. After the Great Kurus died in the summer of 530 BC, Cambyses (Kembuciye), Berdiya and I Darius I took the throne. Shah Daryuş (522-486 BC) put an end to internal conflicts and expanded the borders of the Achaemenid state by making great conquests abroad. We learn how and with whom this expansion was made from the Behistun inscription written by order of Shah Daryuş. The construction of the inscription started in 521 BC and was completed between 519-520. The inscription is written in three languages, ancient Persian, Babylonian and Elamite. Five columns written in Old Persian consist of 414 calligraphy and 3600 words. This ancient monument is located in Behistun Mountain, which is an important point for the region. In ancient times, the name of this mountain is "Bagistane and Begstane" in Persian and means "Place of Gods". The inscription has a height of 3 meters and a width of 5.5 meters. There are 8 people captured in the inscription. The names of these prisoners are; Nediye Beyre, Ferevertiş, Mertiye, Çisne toğme, Veh Yazdate, Arğa and Ferade. At the end of the prisoners, the person has a sharp-headed beard (Scythian) Sekunğayi. Shah Daryush raises his right hand and points to Ahura Mazda. In the inscription, it is written that Shah Daryush believed in Ahura Mazda, whose belief is Zoroastrianism, and did everything with his help. Depending on this, there are two subjects to be focused on in the inscription. The first is the request of Shah Daryuş from Ahura Mazda for help, the second is the parts written by Shah Daryuş for the protection of the work.

We see that the creator or monotheistic belief that started with the first man was also in the king Daryuş. After saying in the inscription that he is a devout person who believes in Ahuramazda, he declared those who do not believe in Ahura Mazda as unbelievers and fought with them. Shah Daryush attributes all of his victories in battles with his enemies to Ahura Mazda. In the inscription, it is stated that his god Ahura Mazda gave him the personality and conquered nineteen countries with his help. When the inscription is analyzed from a religious point of view, it will be seen that the belief of Shah Daryuş has similar aspects to divine religions (Judaism, Christianity, Islam).

For example, in the Old Testament, which is the holy book of the Jews, the creator describes the Lord's expulsion from Egypt by helping the Jews and rescuing them from Pharaoh (Exodus 13:14). Likewise, in the Bible, which is the holy book of Christianity, the salvation of the apostles with the help of the only creator and the Prophet. He writes that Allah prevented the troubles that happened to Mary (Luke, 1: 46-54) and helped him.

It is also written in the Holy Book of Islam (Tawba 26-Anam 64) that Allah promised Muslims victory and saved them. Likewise, Hz. Allah helps him when someone asks for help from Allah in the hadiths of Muhammad. And Allah told his Companions that he was with the good and those who protected the oppressed. In Islam, rich people write some laws for the protection of foundations they have built, and in these laws a long list of laws called the directors of the foundation, its servants, the treasury of the foundation. In the last article of this law, whoever uses the foundation for their bad intentions or corrupts it, there is a long curse prayer so that the curse of Allah and the angels will be on them. In Shah Daryush's inscription, the person who protects the inscription should be Ahuramazda, his friend and assistant, but whoever harms him, there is a curse part so that Ahura Mazda will be his enemy. In this respect, the same methods are used for the protection of foundations in Islam and the protection of the inscription.

The spirit of those who lie in Avesta, the religious book of Shah Daryush and Zoroastrians, says that they will lead them to a bad end (Yasna 36: 2). At the same time, Ahura Mazda has stated that whoever changes those who lie in Avesta will help her. There are many verses about lies in the Qur'an. He stated that the ancient tribes slandered good people for whom he denied Allah. Likewise, Hz. In Muhammad's hadith, he stated that lying is a bad thing and that Muslims or good people cannot lie. He even stated that a Muslim could follow the devil and drink alcohol or commit adultery but would lie.

Some of the topics highlighted in the inscription are also included in divine religions and especially in Islam. Similar aspects of these were brought in verses in the holy books, and chapters from the book of Zoroastrian religion, Avesta. By comparing them, some subjects in Shah Daryuş's inscription will try to clarify the subject.